

ГЕОГРАФСКА НАУКА И САВРЕМЕНА ДРУШТВЕНА СТВАРНОСТ**Мира Мандић^{1*} и Миленко Живковић¹**¹Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Бања Лука, Република Српска

Сажетак: Радом се дефинише савремени, изразито комплексни, задатак географије у рјешавању актуелних проблема који проистичу из друштвене стварности. Наглашена је њена фундаментална улога у проучавању географске структуре, те сложених и међузависних процеса у географском омотачу и његовим појединачним географским системима. Апострофира се улога географије у изучавању савремених развојних процеса, просторно-функционалне организације и модела одрживог развоја, као и апликативни значај у рјешавању кључних развојних проблема савремене друштвене праксе (од локалног до глобалног нивоа), те њен образовни и васпитни карактер.

Кључне ријечи: географија, развојни процеси, геосистеми, друштвена пракса.

Scientific review paper

GEOGRAPHICAL SCIENCE AND MODERN SOCIAL REALITY**Mira Mandić^{1*} and Milenko Živković¹**¹University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Banja Luka, Republic of Srpska

Abstract: The paper defines the modern and extremely complex geography's task to resolve current problems generated by social reality. A fundamental role of geography in studying complex and interdependent geographical structures and processes within geographical layer and its individual systems is being pronounced. The focus is on the role of geography in studying modern development processes, spatial-functional organization and models of sustainable development along with its applicative relevance in solving modern development problems encountered by social practice (from local to global levels) and, finally, the educational aspect of the geographical science.

Key words: geography, development processes, geosystems, social practice.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Савремени друштвеногеографски процеси, покренути научно-технолошким развојем, попримили су карактер глобалних процеса који интензивно трансформишу геопростор стварајући нове просторне структуре. Испољеност, односно карактер и динамика процеса диференцира простор по више основа. Савремена стварност генерише бројне развојне проблеме и тражи адекватне одговоре. Како

INTRODUCTION

Modern social-geographical processes set off by the scientific-technological progress have become global as they intensively keep transforming the geospace by creating new spatial structures. The occurrence, nature and dynamics of these processes differentiate the space on several grounds. Modern reality generates numerous development problems which demand adequate responses. Since

* Аутор за кореспонденцију: Мира Мандић, Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Младена Стојановића 2, 78000 Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина, E-mail: mira.mandic@pmf.unibl.org

Corresponding author: Mira Mandić, University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Mladena Stojanovića 2, 78000 Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, E-mail: mira.mandic@pmf.unibl.org

се наведени проблеми одвијају у простору и манифестују кроз геопросторне структуре, те имају наглашен географски карактер, нужно је преиспитивање положаја и улоге географске науке у савременом друштву. Наведене констатације нужно потенцирају сљедећа питања:

- На које развојне проблеме савременог друштва географија може понудити адекватан одговор и рјешења?
- Гдје је мјесто географској науци у систему наука и какав је њен друштвени статус почетком 21. вијека?
- Које кораке треба предузети у циљу унапређења географског образовања и интегрисања у друштвену праксу?

Позиција географске науке у систему наука „не зависи само од њеног формалног предмета, него од њеног доприноса развоју других наука“ (Грчић, 2004, стр. 74). Стојећи на раскршћу наука, између природних и друштвених, развијањем нових научних праваца, географија поприма карактер хуманистичке дисциплине. Савремена наука све више приступа изучавањима с аспекта практичности, а мање спознајности (Грчић, 2004, стр. 74), што слаби позицију географије, као првенствено спознајне и едукативне науке. Њен положај на контакту наука представља истовремено предност, због цјеловитости погледа на укупност простора и процеса, али и опасност да буде дезинтегрисана и тако парцијална „присвојена“ од стране других наука. Географија је гранична наука са „широким и сложеним објектом истраживања“, односно чини је више наука и научних дисциплина које су „функционално и структурално распоређене у неколико подсистема“ (Илић, 1974, стр. 12). Њена комплексност усложњава научну методологију и технике географских истраживања. Географија нема властити инструментаријум. Методе и технике које користи дио су универзалног научног инструментарија. Мапирање (картирање) је најизразитија карактеристика географичности. Развој ГИС-а, „глобалног мониторинга“, јача особеност и практични значај географске науке.

the aforementioned problems occur in space, manifest through geospatial structures and are typically geography-based, it is crucial to reinvestigate the position and role of the geographical science within the modern society. Hence, the following issues are being triggered:

- To which development problems of modern society can geography provide adequate response and solutions?
- Which is the position of geography within the system of sciences and what is its social status in early 21 century?
- Which steps should be taken in order to improve geographical education and integration of this science into social practice?

The position of geography within the system of sciences “does not only depend on its formal subject matter but also on its contribution to the development of other sciences” (Грчић, 2004, p. 74). As it stands on the crossroad between natural and social sciences and affects development of new scientific branches, geography becomes a humanistic discipline. Modern science has been turning to practical aspects neglecting the empirical feature (Грчић, 2004, p. 74), which weakens the position of geography as an empirical and educational science. Its position on the borderline of sciences represents both an advantage (due to a composite view on the space and processes) and a threat to become disintegrated and „adopted“ by other sciences. Geography is a bordering science with „a wide and complex subject matter“, i.e. it comprises several sciences and scientific disciplines which are „functionally and structurally distributed into several subsystems“ (Илић, 1974, p. 12). Its complexity results in a multipart scientific methodology and techniques of geographical research. Geography does not have its own instruments. Its methods and techniques are part of the universal scientific instrument. Mapping is the most common feature of geography. Development of GIS („a global

Диференцирање модерне географске науке на научне дисциплине продубљује научна истраживања појединих географских објеката, појава и процеса, али истовремено представља ризик губљења идентитета и интегритета географске науке, односно њеног разграђивања. Савремена географија, као и друге науке, све више експонира практичну функцију, односно апликативност научних спознаја за потребе друштвене праксе. Примичењена географија подразумијева „прелазак од дескриптивне на методе пројектовања, оптимизације и управљања геосистемима“ (Грчић, 2004, стр. 73), што не подразумијева негирање њене спознајне и васпитне компоненте.

Дакле, овим радом анализира се значај и комплексни задатак географске науке у рјешавању константно нарастајућих проблема савременог друштва. Географска наука приступа изучавању геопростора, односно геоструктура с различитих аспеката, појединачно и синтезно, узимајући у обзир цјеловитост функционисања простора, односно јединство међусобно условљених, функционалних и одрживих геосистема. Према томе, географију можемо дефинисати као „логику простора“. У географској науци, као и у филозофији, још од античког периода, тражени су одговори на суштинска питања развоја човјечанства. Будућност човјечанства одређена је геопросторним потенцијалима и перцепцијом о њиховом јединству.

Приступ валоризацији простора, вредновању и дјеловању одражава стање друштвене свијести, система вриједности, одговорности, правне изграђености, организације и функционисања друштвених структура. Дјеловање у простору посљедица је развијаних образаца понашања, који имају дугу генезу и детерминишу начин размишљања, понашања и дјеловања, изражавајући укупност културно-цивилизацијског развоја и наслеђа. Дакле, „различите људске праксе стварају и користе различите концептуализације простора“ (Harvey, 1994). Из наведених констатација, произлази условна диференцијација културно-цивилизацијских

monitoring“) has reinforced the specificity and practical pertinence of the geographical science. As the modern geographical science is being differentiated into scientific disciplines, studies on some geographical objects, phenomena and processes are being expanded. Still, it simultaneously represents a risk of losing its identity and integrity. Modern geography, as well as other sciences, has been focused on practical functions, i.e. application of its scientific results in addressing needs of social practice. Applicative geography entails „the transfer from description to projection methods and optimization and management of geosystems“ (Грчић, 2004, p. 73), which in turn does not mean the annulment of its empirical and educational components.

Therefore, the paper analyzes the pertinence and a complex task of geography in solving the growing problems of modern society. Geographical science studies geospace, i.e. geostructures, from different aspects, individually and through synthesis, and it explores the overall functions of space, i.e. the agreement of mutually conditioned functional and sustainable geosystems. Thus, we may define geography as „the logics of space“. Ever since ancient times, both geography and philosophy have sought answers to essential questions of human progress. Future of humanity is determined by geospatial potentials and perception of their unity.

The approach to space valorization, evaluation and achievement reflects the state of social awareness, system of values, responsibility, legal system, and organization and functioning of social structures. Actions within space result from behavior patterns which have a long genesis and determine the way of thinking and acting, and they fully express the whole cultural and civilization progress and heritage. Therefore, „different human practices create and use different concepts of space“ (Harvey, 1994). Based on the aforementioned, we may conditionally differentiate between cultural-civilization

кругова специфичне материјалне и духовне културе, али и успостављених просторних структура и просторне организације, творећи различите и специфичне географске средине. Успостављени коегзистентни друштвени и правни системи, дугих традиција, утицали су на формирање образаца одговорног дјеловања и међусобног повјерења на релацији држава–појединац те позитивну укупност развоја друштва и простора. У таквом друштвеном амбијенту и наука има јасно дефинисану позицију и могућност апликативности научних истраживања, те дјеловања, као дио укупног система, чији је задатак оптимални развој друштва. У том контексту географска наука и образовање носе велику одговорност за будући развој, како у националним оквирима унутар којих се развијају, тако и у глобалним.

ГЕОГРАФСКА НАУКА И ГЛОБАЛНИ РАЗВОЈНИ ПРОЦЕСИ

Савремени развојни процеси убрзано трансформишу геопросторне системе по више основа, између осталог, у правцу повећавања развојних противрјечности, основних развојних проблема савременог друштва. Дакле, глобални процеси су истовремено и узрок и посљедица просторног реструктурирања и реорганизовања, посљедично манифестованих различитим формама геополитичког, економског, културног и других облика просторно-функционалног организовања. Посљедично, успостављају се нове парадигме и нови регионализми. Према томе, „глобализација детерминише развојну стварност и перспективу првенствено географском категоријом, потврђујући фундаменталност географске науке у рјешавању суштинских развојних проблема данашњице“ (Живковић et al., 2015, стр. 318).

Географија је једина наука која цјеловито, холистички, проучава просторни комплекс геосфере, односно просторне структуре и њихове интеракције. Истовремено је и мултидисциплинарна и интердисциплинарна

circles of specific material and spiritual cultures as well as the adopted spatial structures and organizations which form specific geographical environments. The adopted co-existential social and legal systems with long traditions have caused the formation of patterns of responsible actions and mutual trust between states and individuals including the positive development of both society and space. In one such social environment, science holds a clearly defined position which enables it to apply scientific research results and to become a part of the overall system the task of which is the optimal growth of society. In this context, geographical science and education are highly responsible for future development on both national and global levels.

GEOGRAPHICAL SCIENCE AND GLOBAL DEVELOPMENT PROCESSES

Modern development processes rapidly transform geospatial systems on several grounds including the growing development contradictions and fundamental development problems encountered by modern society. Hence, global processes are both the cause and consequence of the spatial reconstruction and reorganization manifested through different forms of geopolitical, economic, cultural and other types of spatial-functional organization. Consequently, new paradigms and new regionalisms emerge. Therefore, „globalization determines the development reality and perspective as geographical categories by supporting the fundamental relevance of geography as a science crucial for answering essential development needs of the modern age“ (Živković et al., 2015, p. 318).

Geography is the only science which may provide a comprehensive holistic approach to the spatial complex of geosphere, i.e. the spatial structures and their interactions. At the same time, it is a multidisciplinary and

наука која у оквиру свог аутономног научног система обједињава дисциплине природних, друштвених и техничких наука.

Због комплексног објекта проучавања, аналитичко-синтетичке методологије, географија обједињује просторно-аналитичке и просторно-синтетичке науке, односно анализира поједине елементе геопростора и интегрише резултате истраживања властитих и корелативних дисциплина. Користи савремене научно-истраживачке методе и информацијско-комуникацијске технике за организовање, проучавање и интерпретације добијених података.

Не маргинализујући компетенције других наука и научних дисциплина, те њихов научни и практични допринос у рјешавању развојних проблема савременог човјечанства, у фокусу овог рада су промјене детерминисане глобалним процесима које имају географску димензију. Посљедице глобалних процеса вишеструко се манифестују кроз трансформацију геопросторних структура с бројним посљедицама геополитичког, гекултуролошког, геоекономског, социјалног, демографског, насеобинског, инфраструктурног, просторно-функционалног и геоеколошког карактера. Њихова узрочно-посљедична условљеност мултиплицира развојне проблеме који диференцирају простор, доприносећи развојним разликама и конфликтима. Укупност негативних развојних тенденција у географском омотачу, нарушеност равнотеже унутар и између природних и антропогених структура, нарушава планетарну одрживост. Успостављен крајем 20. вијека, концепт одрживог развоја (економског, демографског, социјалног, еколошког, ...), подржан је од стране Уједињених нација као стратешки циљ и уздигнут до парадигме. Иако правно дефинисан бројним прописима на међународном и државним нивоима, као концепт који треба омогућити одрживост животне средине и економског развоја за будуће генерације (Cotner, 2009), није суштински заживио у пракси, већ је остао у домену теорије и прокламованог циља. Његова реализација није

interdisciplinary science which encompasses natural, social and technical disciplines within its autonomous scientific system.

Due to its multipart subject of study and its analytical-synthetic methodology, geography combines spatial-analytical and spatial-synthetic sciences – it analyzes specific elements of geospace and integrates results of research from both its own and other correlative disciplines. It capitalizes on modern scientific-research methods and information-communication techniques for the purpose of organization, studying and interpretation of the obtained results.

Without an intent to marginalize competencies of other sciences and scientific disciplines and their theoretical and practical contribution to solving modern development problems, this paper focuses on changes determined by global processes through the geographical prism. Consequences of global processes largely manifest through transformation of geospatial structures resulting in many geopolitical, geocultural, geoeconomic, social, demographic, settlement, infrastructural, spatial-functional and geoeological repercussions. Their causal connection generates development problems which differentiate the space and contribute to different development disparities and conflicts. The sustainability of the planet is being threatened due to total negative development tendencies within the geographical belt and the impaired balance between natural and anthropogenic structures. Dating back from late 20th century, the sustainable development concept (economic, demographic, social, ecological, etc.) was supported by the United Nations as a strategic goal and consequently became a paradigm. Although it was legally defined by different international and national regulations, it is a concept which should provide sustainability of environment and economic growth for future generations (Cotner, 2009) and still it fails to be practically applied but rather remains a theory and a proclaimed goal. Its realization

у складу с парцијалним интересима појединих политичких и економских центара моћи, те претпоставља узрок потенцијалним кризама. Угроженост различитих аспеката одрживости (социоекономске, демографске, еколошке, ...) изнова потенцира значај појединих географских дисциплина у рјешавању актуелних проблема развоја.

Савремени развојни проблеми актуелизују географску науку у цјелини, а појединачне кризе, успостављени интереси и начини дјеловања актуелизују поједине географске дисциплине и географске категорије. Савремено друштво треба одговоре и практична рјешења на бројна развојна питања из области демографије (популациона политика, миграционе кризе, ...), социјалне географије (промјене у друштвеним и просторним структурама инициране развојним процесима, социјални простор), културне географије (културни идентитет, формирање културног пејсажа, вјештачке етногенезе), привредне и корпоративне географије (економски раст, ресурси, економске интеграције, гранско и територијално реструктурирање привреде), климатологије (климатска колебања, временске непогоде), географије насеља (рурални развој, урбани развој, градови постсоцијализма), регионалне географије (регионални развој, проблемска подручја, нови регионализми), политичке географије (интересне сфере, кризне тачке, сукоб цивилизација), заштите животне средине (деградација животне средине), геоекологије (промјене у екосистемима) итд. стављајући научну проблематику наведених географских дисциплина свакодневно у фокус интересовања јавности, односно друштвене праксе. Поједине географске теорије, доктрине и концепти (процесни функционализам, регионализам, нодално-функционални концепт, однос центар–периферија, концепт одрживог развоја, ...) посљедњих деценија развили су се до опште прихваћених доктрина, начина размишљања и практичног дјеловања. Развојни проблеми „поставили“ су у фокус интересовања поједине географске категорије као што су простор, геокултура, геоидентитет, околина, просторно-

does not comply with partial interests of specific political and economic centers of power so it represents the cause of potential crises. Different aspects of sustainability (social-economic, demographic, ecological, etc.) remain threatened which is why they demand inclusion of some geographical disciplines in addressing current development problems.

Modern development problems bring geography into the limelight whereas specific crises, interests and actions demand the intervention of specific geographical disciplines and categories. Modern society needs answers and practical solutions to many development issues regarding demography (population policy, migration crises, etc.), social geography (changes in social and spatial structures initiated by development processes, social space), cultural geography (cultural identity, formation of cultural landscape, artificial ethno geneses), commercial and corporative geography (economic growth, resources, economic integrations, territorial restructuring and branching of commerce), climatology (climate fluctuation, natural disasters), geography of settlements (rural development, urban development, post-Socialist cities), regional geography (regional development, problem areas, new regionalisms), political geography (spheres of interest, focal points, clash of civilizations), environment protection (degradation of environment), and geocology (changes in ecosystems), which brings these geographical disciplines into the everyday focus of both public and social practice. Over the last few decades, some geographical theories, doctrines and concepts (process functionalism, regionalism, nodal-functional concept, center-periphery ratio, concept of sustainable development) have evolved and become generally accepted doctrines and way of thinking which have been practically capitalized on. Development issues „have brought attention“ to specific geographical categories such as space, geoculture,

функционална организација, економски развој, ... које су прерасле оквири географске науке и предмет су интересовања више наука и научних дисциплина (Atkinson et al., 2008). Њихов значај и комплексност имају мултидисциплинарни карактер, подразумевајући при том и интердисциплинарни приступ.

Савремена географска наука је проблемски оријентисана наука, усмјерена на разумијевање и рјешавање проблема просторног планирања и развоја. „Географи концентришу главну пажњу на три концепта: простор (*space*), мјесто (*place*) и околина или средина (*environment*) конструишући научне дисциплине око њих“ (Грчић, 2010, стр. 2). Не маргинализујући значај других географских категорија, издвајамо простор (који је не само географска већ општа категорија) и има својство свесдржајности, односно све што постоји, постоји у простору, чиме је простор логично полазиште свих научних истраживања. Простор се може условно дефинисати, изумимајући филозофска тумачења, као „основно својство сваке предметности. Простор је апсолут који нема своју супротност, непостор не постоји“ (Pavić, 2012, стр. 59). Појам (идеја) простора заокупља науку (филозофију, математику, физику, ...) од античког периода (жива и нежива природа код Аристотела) до детериторијализације простора, тзв. сајбер простор (*Sajber space*), односно временско-просторне компресије (Harvey, 1994) постмодерног доба, као последице развоја савремених комуникација. Међу бројним теоријама које су утицале на развој науке уопште, за географију значајне су идеје о природи простора: Њутнова теорија апсолутног простора, Ајнштајнова теорија релативности и релативистичка концепција Лајбница. Анализирајући различите концепције простора (географски простор, физички, геометријски, простор догађаја, субјективни, искуствени, друштвени, културни, функционални, животни простор) Грчић закључује да се „тима продубљују термилошке тешкоће и да се све постојеће концепције могу свести на два аспекта простора онтолошки – објективни и идеални – субјективни“ (Грчић, 2010, стр.

geoidentity, environment, spatial-functional organization, and economic growth so these have overgrown the framework of geography and have become a subject matter of many different sciences and scientific disciplines (Atkinson et al., 2008). Their pertinence and complexity are of a multidisciplinary nature which means they demand an interdisciplinary approach.

Modern geography is problem-oriented and focused on understanding and solving problems of spatial planning and development. „Geographers are focused on the following concepts: space, place and environment and they base their scientific disciplines on these three“ (Грчић, 2010, p. 2). Without minimizing the pertinence of other geographical categories, it is the space (not only as a geographical but as a general category) which has the property of substantiality by encompassing everything which exists and making the space a logical starting point of all scientific research. Independently from philosophical interpretations, we may conditionally define space as „a fundamental property of all externality. Space is an absolute which has no contrariety, non-space does not exist“ (Pavić, 2012, p. 59). The idea of space has been intriguing science (philosophy, mathematics, physics, etc.) ever since ancient time (Aristotle’s animate and inanimate nature of things) up until deterritorialization of space (so-called Cyber space), i.e. the time-space compression (Harvey, 1994) of post-modern times as a consequence of the modern communication development. Among many theories which have affected science in general, those pertinent for geography refer to the idea of nature of space: Newton’s theory of absolute space, Einstein’s theory of relativity and Leibniz’s relativistic concept. Having analyzed different concepts of space (geographical, physical, geometric space, space of events, subjective space, empirical, social, cultural, functional and life space), Grčić inferred that „it may only have caused

18). „У оквиру хуманистичке науке развиле су се нове концепције географског простора: геопростор као културни пејсаж, геопростор као друштвени производ, и геопростор као систем–територија као мрежа“ (Грчић, 2010, стр. 18). У складу с наведеним концепцијама (парадигмама) произашлим из објективне друштвене стварности, пред географску науку поставља се задатак најоптималније „креације“ географског простора за потребе савременог друштва, односно његове валоризације и организације испољене у различитим геоструктурама.

Простор има физичку, друштвену – социјалну и временску конструкцију. Природни елементи и социјалногеографски садржаји дефинишу геопросторне структуре, односно геосистеме и њихову функцију, те су предмет изучавања географске науке. Самим тим, географска наука је комплексна наука о цјеловитости простора, истовремено је и скуп више географских дисциплина које се баве изучавањем појединачних просторних структура и њихових елемената. У том контексту говоримо о геопростору и геопросторним структурама. Свеукупност квалитативности просторних елемената предиспонира развојне могућности датог простора. У ранијим фазама развоја географске науке простору су давале трајне вриједности (географски детерминизам). Научно-технолошки развој, друштвена организација, достигнути степен укупног развоја диференцирали су, по више основа, до тада традиционални аграрни простор и људско друштво. Тиме су формиран нове геосистеме различитог степена научно-технолошког, културног, политичког, економског и социјалног развоја. Динамичан привредни развој инициран је научно-технолошком револуцијом и глобалног је карактера, те утиче на промјене перцепције простора, његових вриједности, валоризације, вредновања и просторно-функционалног организовања, чиме се потврђују тезе Харвеја и Лефевра о „друштвено створеном“ простору. Паралелно с наведеним процесима одвија се и развој појединих географских дисциплина,

terminological difficulties and all the existing concepts might have been summed down to two aspects of space – ontological-objective and ideal-subjective ones“ (Грчић, 2010, p. 18). „New concepts of geographical space have emerged within humanistic sciences: geospace as a cultural landscape, geospace as a social product, and geospace as a system-territory network“ (Грчић, 2010, p. 18). In line with all the aforementioned concepts (paradigms) resulting from the objective social reality, geographical science encounters a task to generate a most optimum „creation“ of geographical space to meet the needs of modern society. In other words, the space should be valorized and organized through different geostructures.

Space has physical, social and time constructions. It is the natural elements and social-geographical content that define geospatial structures, i.e. they define geosystems and their functions which are in turn the subject matter of geographical science. Hence, geography is a complex science on the wholeness of space but it is also a set of different geographical disciplines which study individual spatial structures and their elements. In this regard, we talk about geospace and geospatial structures. Development possibilities of a given space are determined by the quality of its spatial elements. During the early phases of development of geography, the space was given permanent properties (geographical determinism). Later on, scientific and technological progress, social organization, and the level of progress in general differentiated the traditional agrarian space and human society on several grounds. Thus, new geosystems of different levels of scientific, technological, cultural, political, economic and social development were formed. A dynamic commercial growth was initiated by the scientific-technological revolution and it obtained a global character affecting the perception of space, its values, properties, evaluation and spatial-functional

које сходно карактеру развојних процеса, мијењају задатке и приступ изучавању простора развијајући богату теоријско-методолошку основу, која представља основ сваке науке.

Дакле, крај 20. и почетак 21. вијека обиљежили су сложени и динамични глобални процеси с бројним геопросторним посљедицама. Укупност њиховог дјеловања и међусобна условљеност мијењају геопросторне структуре, углавном у негативном правцу, доводећи у питање њихову одрживост. С обзиром на то да простор нема алтернативу, „управљање“ простором и успостављање рационалне просторно-функционалне организације (одрживи развој), поставља се као универзално питање и приоритетни задатак развоја, како планетарног, тако националног, регионалног и локалног карактера. Управо то је задатак и одговорност географске науке и праксе. Савремена друштвена стварност продукује бројне кризе: природних ресурса, енергената, воде, хране, становништва, инфраструктуре, политичке кризе, тржишта, капитала и инвестиција, еколошке одрживости, ... Наведени облици испољавања криза имају изражену географску компоненту. Планирање и управљање процесима у основи је управљање ризицима у циљу успостављања функционалне просторне организације и постизања укупног оптималног развоја, што актуелизује Лајбницово опажање: да сваки процес производи свој простор и вријеме (Belkind, 2013). Наведеним констатацијама актуелизује се управљање развојним процесима, али и значај географског образовања и васпитања, што нас поново враћа на компетенције географске науке у домену кључних проблема развоја савременог свијета.

organization, which corroborated hypotheses posed by Harvey and Lefebvre on „socially created“ space. Along with these processes, certain geographical disciplines emerged only to change tasks and approaches to studying space and develop an intricate theoretical-methodological basis which is the fundament of each science.

Late 20th and early 21st centuries witnessed complex and dynamic global processes which had multiple geospatial consequences. The actions and interactions of these consequences altered geospatial structures, mostly negatively, and questioned the sustainability. Since space has no alternative, space „management“ and setting a rational spatial-functional organization (sustainable development) become a universal matter and priority of development whether it is global, national, regional or local. This is precisely the task set before geography in both theory and practice. Modern social reality generates many crises: natural resources, energetic, water, food supplies, population, infrastructure, political crises, market, capital and investments, ecological sustainability, etc. All these types of crises contain a geographical component. Process planning and management is actually risk management targeting a functional spatial organization and total optimum development, which brings forth Leibniz's idea that each process generates its own space and time (Belkind, 2012). This brings us to development process management and the relevance of geographical education, which in turn reminds us of geographical competencies in the domain of modern world development issues.

ФУНДАМЕНТАЛНОСТ ГЕОГРАФСKE
НАУКЕ У РЈЕШАВАЊУ КЉУЧНИХ
ПРОБЛЕМА САВРЕМЕНОГ СВИЈЕТА У
КОНТЕКСТУ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

FUNDAMENTS OF GEOGRAPHICAL
SCIENCE IN ADDRESSING KEY
PROBLEMS OF MODERN WORLD IN
THE CONTEXT OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT

Нарастајући проблеми савременог друштва отворили су низ практичних питања за чије се рјешавање тражи активна и потпуна подршка људи свих нараштаја. Развојни процеси мијењају животне потребе и потенцирају нове аспекте едукације становништва те утичу на дефинисање положаја географије у систему образовања. На Двдесет седмом међународном географском конгресу 1992. године усвојена је Повеља о географском образовању, заснована на међународним документима и препорукама. Комисија за географско образовање Међународне географске уније, у Повељи о географском образовању, дефинисала је проблеме савременог развоја и њихову наглашену географску компоненту, значај, циљеве и задатке географског образовања за одрживи развој у 21. вијеку (Међународна географска унија, 1997) потврђене Луцернском декларацијом (International Geographical Union Commission on Geographical Education [IGU CGE], 2007) и подржане од стране Организације Уједињених Нација.

Луцернском декларацијом успостављају се стандарди географског образовања и прокламују циљеви одрживог развоја који подразумевају контролу процеса у животној средини: располагање природним ресурсима, природне катастрофе, климатске промјене, хидропотенцијал, динамику демографског развоја и миграције становништва, развој руралних и урбаних подручја, регионалне политике, издвајање проблемских подручја, просторно планирање, економски и социјални развој, функционисање мултикултуралних друштава, управљање локалним заједницама, успостављање географско-информационих система (IGU CGE, 2007). Дакле, кључни проблеми развоја човјечанства, односно друштвене праксе, имају наглашену географску компоненту, тј. односе се на Земљине системе и

The growing problems of modern society have set forth a whole range of practical questions and the solutions are offered by people of all generations. Development processes change life needs and demand new aspects of population education, which further affects the geography's position within the system of education. The International Charter on Geographical Education was adopted at 27th International Geographical Congress in 1992 and it was based on international documents and recommendations. On that occasion, the International Geographical Union's Committee on geographical education defined problems of modern development and pointed out the pertinence, goals and tasks of geographical education and to which extent it was relevant for 21st century sustainable development (Међународна географска унија, 1997) as was earlier confirmed by Luzern Declaration (International Geographical Union Commission on Geographical Education [IGU CGE], 2007) and supported by the United Nation.

The Luzern Declaration set the standards of geographical education and proclaimed the goals of sustainable development, which referred to the control over environmental processes as follows: disposal of natural resources, natural disasters, climate change, hydro potentials, dynamics of demographic development and population migrations, development of rural and urban areas, regional policies, defining problem areas, spatial planning, economic and social development, functioning of multicultural societies, local community management, and design of geographical information systems (IGU CGE, 2007). Thus, key problems of human development and social practice are all geography-related and refer to the Earth's

њихово функционисање и стављају се у фокус савременог географског образовања.

Савремени развојни процеси трансформишу природне и антропогене системе на глобалном нивоу. Геосистеми (појединачни природни и антропогени хомогени комплекси) детерминисани структуром, функцијском, физиономском и квалитативном посебности у свој сложености међуодноса и међуутицаја њихових основних изражајних форми (геоструктуре, геокомпоненте), чине веома комплексну појмовну категорију. Квалитета њиховог функционисања претпоставља ниво одрживости, како њихових појединачних форми, тако и укупности система, рефлектујући се на Земљине сфере и геосистем Земље у цјелини. Дакле, структура, квалитет и функционисање геосистема у директној су вези с одрживим развојем. Одрживи развој подразумијева усклађеност између економског развоја, социјалне правде и квалитета животне средине. Да би се између наведених компонента развоја успоставило интеракцијско јединство, односно равнотежа, неопходна је свијест о њиховој међузависности, што подразумијева едуковане, свјесне, одговорне и организоване грађане.

Дајући географској науци значајну улогу у систему образовања на свим нивоима, Међународна географска унија, дефинисаним задацима у донесеним повељама, поставила је пред географију одговоран задатак и посредно утицала на реформисање образовног система широм свијета за одговорно друштво у 21. вијеку. Апострофирани проблеми развоја савременог друштва покренули су научне расправе и отворили бројна питања и критичка истраживања мултидисциплинарног карактера у којима партиципира и географија. Друштвене промјене настале процесом транзиције социјалистичких друштава, политичке кризе, нове кризе економије и тржишта потакле су развој критичке хумане географије. Многи сматрају ове појаве географским и позивају географе да се фокусирају на структуре наведених проблема (Johnston et al., 2002). Покренуте иницијативе и усвојене агенде посљедњих деценија апострофирају

systems and their functioning, which modern geographical education focuses on.

Modern development processes globally transform natural and anthropogenic systems. Geosystems (specific natural and anthropogenic homogenous complexes) which are determined by the structural, functional, physiognomic and qualitative specificities with all their interrelations and mutual impact of their basic forms (geostructures, geocomponents) are all parts of a highly elaborate notion category. The quality of their functioning demands a new level of sustainability of both individual forms and the whole system, which in turn reflects on the Earth's spheres and the Earth's geosystem in general. Therefore, the structures, quality and functioning of the geosystem are directly related to sustainable development. It is sustainable development that means harmonization of economic growth, social justice and environment quality. In order to achieve an interactive unity among these components, it is crucial to raise awareness, i.e. to have educated, conscious, responsible and organized citizens.

Having given geography a significant role in the educational system at all levels after it had set tasks in its charters, the International Geographical Association set before geography a responsible undertaking and indirectly affected the educational reforms for a responsible 21st century society worldwide. The focal development problems of a modern society triggered scientific debates and tackled many questions and multidisciplinary critical studies in which geography fully participated. Social changes which started upon the transition process in socialist societies, political crises, and new economic and market crises initiated the development of the critical human geography. Many believe that these changes are geography-related and they invite geographers to focus on the structures of the aforementioned problems (Johnston et al., 2002). The adopted initiatives and agendas over the last few decades have pointed out the

нарастајуће проблеме развоја човјечанства у потрази за инструментима позитивног развоја (Атинска повеља, Уговор из Лисабона, Програм култура, Споразум из Кјота, Љубљанска декларација, Територијална агенда Европске уније, Стратегија Европа 2020, ...).

Доношење декларација, правних аката и прописа има за циљ да усмјери правце развоја ка концепту економске, социјалне и еколошке одрживости и успостави територијалну кохезију и хармонично друштво у смислу мултикултуралности, политичке једнакости и социјалне правде, које се сматрају универзалним вриједностима. На простору Европе најчешће се говори о систему европских вриједности. Апострофиране вриједности имају мултидисциплинарни карактер, али се снажно прожимају кроз више географских дисциплина, што нас наводи на задатке и карактер географског образовања за формирање одговорних и активних грађана. Географија учи да се свијет посматра истовремено очима хуманисте и природњака, односно омогућује разумјевање свијета (Грчић, 2004), образује, васпитава (у духу патриотизма, толеранције и одговорног дјеловања) и припрема за практичну примјену стечених знања у сврху општег напретка. „Дакле, суштина географије је у и предмету истраживања и у њеним сазнајним могућностима, што *a priori* подразумева одговарајуће методологије у проучавању географских форми – њихове структуралности, територијалности, размјештаја, функционалности, процеса и проблема у развоју“ (Гњато et al., 2011, стр. 32). Тиме се географија поима као општеобразовна, национална и практична наука.

Дуго развијана перцепција појма географије као „описа Земље“ мора бити замијењена „уписивањем Земље“ у срце и свијест сваког становника планете, односно перцепцијом „Земље као човјековог дома“, како су је поимали антички филозофи, чиме се апострофира њена комплексна улога у концепту одрживог развоја.

growing development problems of humanity in search of instruments of positive development (Athens Charter, Lisbon Contract, EU Culture program, Kyoto Protocol, Ljubljana Declaration, EU Territorial Agenda, Europe 2020 Strategy, etc.).

The purpose of adoption of declarations, legal acts and regulations is to put the focus of development on the concept of economic, social, and ecological sustainability and set the territorial cohesion and harmonized society in terms of multiculturalism, political equality and social justice which are believed to be universal values. In Europe, the European value system is frequently discussed. These values are multidisciplinary and they address several geographical disciplines, which brings us to tasks and purpose of geographical education in order to gain responsible and active citizens. Geography teaches us that the world should be observed through the eyes of both social and natural scientists, i.e. it helps us understand the world (Грчић, 2004), and it educates us (in terms of patriotism, tolerance and responsible actions) and prepares us for the practical application of the gained knowledge for general good. „Hence, the essence of geography lies in both its subject matter and its gnostic abilities, which *a priori* requests adequate methodology for studying geographical forms, their structures, territoriality, distribution, functionality, processes and problems of development“ (Гњато et al., 2011, стр. 32). This brings us to geography as a generally educational, national and practical science.

A long-term perception of geography as an „Earth description“ must be replaced by „Earth inscription“ into the heart and consciousness of each man on the planet. In other words, it should be replaced with the „Earth as a home“ perception as it was regarded by ancient philosophers, which finally points out its complex role in the concept of sustainable development.

ГЕОГРАФСКА НАУКА И САВРЕМЕНА
ДРУШТВЕНА СТВАРНОСТ У РЕПУБЛИЦИ
СРПСКОЈ

Проблеми институционалног, политичког, демографског, насеобинског, привредног, инфраструктурног и социјалног развоја Републике Српске актуелизују поједине географске дисциплине и њихову апликативност. Друштвено маргинализована географска наука у Републици Српској готово да није добила у јавности већу улогу од основношколског предмета и новинарске вијести за потребе политичког актуелизовања неког проблема. Успостављени дуализам компетенција у друштвеној пракси рефлектује се на географску науку њеним потискивањем из поља географских истраживања с далекосежним развојним посљедицама које се огледају у дефинисаним развојним стратегијама и њиховој имплементацији. Под појмом стратегија подразумијева се „дугорочно планско усмјеравање развојних процеса на бази вредновања основних расположивих потенцијала: природних, људских инфраструктурних и других, у смислу остваривања утврђених циљева“ (Гњато, Р. & Гњато, О., 2008, стр. 415). Према томе, дефинисање стратегија подразумијева вредновање геодиверзитета датог простора, односно његових форми: геосистема, геоструктура и геокомпоненти из чега произлази компетентност географске науке, односно њен задатак у дефинисању праваца и инструмената развоја сходно потребама рјешавања развојних проблема друштва. Практична примјена географских сазнања сразмјерна је степену друштвене препознатљивости развојног проблема и изналажења адекватног одговора.

Издавање простора на основу укупности карактеристика економских, демографских, социјалних, инфраструктурних, насеобинских, еколошких и других процеса предуслов је приступању развојним стратегијама и планским рјешењима у циљу унапређења простора и смањивања развојних диспаритета. Иако је територијална кохезија примарни циљ свих

GEOGRAPHICAL SCIENCE AND
MODERN SOCIAL REALITY IN THE
REPUBLIC OF SRPSKA

Problems of institutional, political, demographic, settlement, commercial, infrastructural and social development of the Republic of Srpska bring into the limelight specific geographical disciplines and their application. Geography has been socially marginalized in the Republic of Srpska and it has not been more than a school subject or the paper news for the purpose of focusing on a political problem in public. The existing dualism of competencies in social practice affects geography in a way that it has been suppressed from geographical studies which will have long-term consequences reflected in defined development strategies and their implementation. The term strategy refers to „a long-term planned management of development processes based on the evaluation of basic available potentials (natural, human infrastructure etc.) in order to achieve the defined goals“ (Gnjato, P. & Gnjato, O., 2008, p. 415). Therefore, defining a strategy means to evaluate geodiversity of a target space, i.e. its forms (geosystems, geostructures and geocomponents), which is within the competency of geography and its task to define directions and instruments of development in line with solving development problems of the society. Practical application of geographical knowledge is proportional to the level of social acknowledgement of the development problem and the adequate response.

Differentiation of space based on the total characteristics of economic, demographic, social, infrastructural, settlement, ecological and other processes is a prerequisite for development strategies and planned solutions targeting the improvement of space and minimization of development disparities. Even though territorial cohesion is a primary goal of all development strategies in both the European Union (Evropska unija, 2011) and

развојних стратегија, како у Европској унији (Европска унија, 2011), тако и у Републици Српској, актуелни развојни процеси одвијају се у правцу продубљивања развојних разлика и стварања проблемских подручја. Слабо развијена подручја, не карактеришу само земље у развоју, већ она егзистирају и у већини развијених држава, као „регије које касне у развоју у односу на национални просјек“, те недовољно интегрисана у привредни систем земље, третирају се као проблемска подручја националних територија. Укупност развојних процеса диференцира простор Републике Српске на подручја различитог степена развоја, од чега проблемска подручја представљају преко 60 % укупне територије (Мандић & Живковић, 2014). По разним елементима и показатељима (демографским, насеобинским, економским, инфраструктурним, еколошким) издвојена проблемска подручја (првенствено исток и југ Републике Српске) захтјевају нове приступе и постављају нове захтјеве друштвеној пракси, а тиме и задатак географској науци. „Планирање развоја мора бити дио дугорочне националне интегративне политике у домену просторног планирања, економско-социјалног развоја и заштите квалитета животне средине“ (Мандић & Живковић, 2009, стр. 165), чиме се подржава укупна одрживост развоја, те представља примарни задатак друштва, а тиме и научних институција.

Транзиција друштвеног система, новоуспостављени друштвени односи и структуре, нова легислатива и приступи планирању развоја и управљању простором, створили су услове за парцијално сагледавање проблема у циљу успостављања индивидуалног над јавним интересом. Логика простора и укупност развоја доведена је у питање. Мотиви валоризације, вредновања и дјеловања у простору представљају основу успостављања просторних структура и развојних ефеката на укупну одрживост простора. Њихово усмјеравање представља кључ националног развоја. Изградња институционалног и правног оквира дјеловања предуслов је успостављања повољног амбијента за дефинисање развојних

Republic of Srpska, the current development processes still deepen the development discrepancies and create problem areas. Poorly developed area are not only typical of developing countries, but they also exist in most developed countries as „regions that grow slower than the national average“ and are insufficiently integrated into a country’s commercial system, which is why these are treated as problem areas within national territories. Development processes in the Republic of Srpska differentiate the country into areas of different levels of development and problem area make up more than 60 % of the whole territory (Мандић & Живковић, 2014). The differentiated problem areas defined by different elements and indicators (demography, settlements, economy, infrastructure, ecology) (south and east of the Republic of Srpska) demand new approaches and set new goals before both social practice and geography. „Development planning must be a part of a long-term national integration policy within the domains of spatial planning, economic-social growth and environment quality protection“ (Мандић & Живковић, 2009, p. 165), which will support the whole sustainability of development and scientific institutions.

The social system transition, the newly established social relations and structures, new legislations and approaches to space development and management all created conditions for partial solutions of problems in order to place individual interests before the public ones. Logics of space and total development have been questioned. Motives for valorization, evaluation and actions within space are the bases for formation of new spatial structures and development effects which might affect spatial sustainability. The key to a national development is to conduct these processes properly. The institutional and legal frameworks of actions are a prerequisite for an environment suitable for defining development strategies and practically applying results of scientific studies, i.e.

стратегија и практично дјеловање произашло из резултата научних истраживања, односно инкорпорирања научних сазнања у праксу. Из тог разлога географска наука континуирано развија научни апарат и усаглашава поље научног истраживања појединих географских дисциплина и њених форми с развојним проблемима произашлих из актуелних друштвених процеса испољених у геопростору.

Укупни географско-историјски развој Балканског простора, дакле и Републике Српске, није доприносио континуираном културно-цивилизацијском, а тиме ни геопросторном развоју. У тим условима нису се довољно развили свијест о одговорности државних структура према геопростору и појединцу као и појединца према држави и геопростору, што резултира бројним посљедицама. Осјећај националне и завичајне припадности више је ствар фолклористике него одговорног дјеловања и развијања националне и локалне средине. Геополитичком подјелењености простора бивше СФРЈ, а тиме и српског националног простора, створени су нови регионализми и отворени бројни проблеми економског и националног развоја, као и поимања српског националног и културног простора. Ова проблематика третирана је у више радова Р. Гњата (Гњато, 2007; Гњато et al., 2011; и др.) и нужно потенцира реформисање националног географског образовања. Стога „потребно је конструисати географију српског културног простора као дисциплину културне географије“ (Грчић, 2011, стр. 20). Концепт трансграничног развоја, актуелан у развојним стратегијама земаља Европске уније, има пуну оправданост (економску, политичку, националну, културну, инфраструктурну) у повезивању српског националног простора, односно Републике Српске и окружења у којем живи српски народ. Успостављање сарадње балканских народа је полазиште у развоју односа и промјени перцепције о Запаном Балкану као проблематичном и нестабилном региону. О значају економског и културног повезивања унутар Балканског простора, стратешким циљевима развоја и његовог значаја

incorporating scientific findings into practice. For that reason, geographical science keeps developing a scientific apparatus and harmonizing scopes of its disciplines with the developing issues resulting from current social processes existing in geospace.

The geographical-historic development of the Balkans, including the Republic of Srpska, has made no contribution to a continuous cultural, civilization and geospatial development. Under the given conditions, there has been no awareness of responsibility of state structures towards geospace and individuals nor has there been any responsibility of individuals for the state and geospace which has all resulted in multiple consequences. The feeling of national and country affiliation has been nothing but folklore-oriented rather than a responsible action and development of national and local environment. Geopolitical division of former SFRY, including the Serbian national space, resulted in new regionalisms and triggered many problems for both economic and national development and it also affected the perception of Serbian national and cultural space. The problem was addressed by R. Gnjato in several papers (Гњато, 2007; Гњато et al., 2011; etc.) and the main observation was the necessity to reform national geographical education. Therefore, „it is crucial to construct geography of the Serbian cultural space as a cultural geography discipline“ (Грчић, 2011, p. 20). The concept of cross-boundary development currently popular in development strategies of European Union countries is fully applicable (and justified from economic, political, national, cultural and infrastructural aspects) in order to unite the Serbian national space, i.e. the Republic of Srpska and the neighboring areas populated by the Serbs. Cooperation among the peoples of Balkans is a starting point for the development and the change of perception of the Western Balkans as a troublesome and unstable region. Many geographical scientific papers have been written on the pertinence of

на политичкој и културној мапи Европе написан је од краја 19. вијека велики број географских научних радова, од Цвијића до савремених географа, али њихове опсервације нису нашле већу примјену у друштвеној пракси.

Друштвена стварност Републике Српске носи снажан печат развојних проблема географског карактера, међу којима се издвајају проблеми наглашене депопулације, привредног развоја, управљања природним ресурсима, стања животне средине и различитих аспеката одрживости. Недовољна развијеност државних и научних институција, слаба хоризонтална и вертикална координација унутар друштвеног система, несистематичан приступ рјешавању проблема просторног развоја додатно успоравају рјешавање наведених проблема. Из наведеног произлази неопходност реформисања државних институција, а међу њима и образовног система, као и географског образовања на свим нивоима, те дефинисања задатака и исхода образовања и васпитања за одговорно дјеловање у циљу просперитетног развоја Републике Српске.

Различита друштва стварају специфичне концепције простора (Lefebvre, 1991). Државни системи дугих традиција континуирано су изграђивали институције и друштвене структуре у циљу националног развоја, резултирајући уређеним просторним структурама и рационалним располагањем територијалним капиталом. У таквим друштвима наука је имала национални значај. Географска наука одиграла је значајну улогу у развоју многих држава. Географска наука српског етничког простора повремено је добијала задатке националног значаја. Почетком 20. вијека развила се српска географска школа и дала допринос дефинисању националних граница и стратешких циљева развоја, комплексном изучавању националног простора и културног идентитета националног идентитета. Сличан задатак имала је географска наука крајем 20. вијека у Републици Српској у вријеме њеног формирања. У условима транзиционог друштва, ниског степена институционалне изграђености и потенцирања индивидуалних интереса, супротстављених

economic and cultural connections within the Balkans, the strategic goals of development, and the relevance of the Balkans on the political and cultural maps of Europe. Still, ever since late 19th century up to now, from Cvijić to some modern geographers, none of their observations have been widely applied in social practice.

Social reality of the Republic of Srpska carries a burden of geographical development problems among which most unpopular ones are issues of depopulation, commercial growth, natural resources management, environment and different aspects of sustainability. Low level of development of state and scientific institutions, poor horizontal and vertical coordination within the social system, and an unsystematic approach to solving problems of spatial development decelerate solutions of all these problems. Hence, it is necessary to reform the state institutions, including the educational system and geographical education at all levels, and to define tasks and outcomes of the education on responsible actions in order to support a prosperous development of the Republic of Srpska.

Different societies create specific concepts of space (Lefebvre, 1991). State systems which have long traditions have continuously built their institutional and social structures for the purpose of national development. It has resulted in the organized spatial structures and rational disposal of the territorial capital. In such societies science has played an important part. It was the geographical science that had a large role in development of many countries. Geographical science of the Serbian national space has been occasionally given tasks of national relevance. In early 20th century, the Serbian geographical school was founded and it greatly contributed to defining national boundaries and strategic development goals and thoroughly studied national space and cultural and national identity. A similar task was set before geography in late 20th century

географској научној логици, укључивани су други актери у „планирање“ националног развоја, а географија потискивана из праксе и образовног система.

По својој дефиницији и суштини наука је у сталном трагању за истином и напретком, друштвено и морално одговорна, те лишена сваке политизације и злоупотребе. Њен задатак је да друштвено афирмише позитивне и научно прихватљиве обрасце човјековог дјеловања, те сноси моралну одговорност за научну и друштвену пасивност. Своје задатке, осим јавног дјеловања у друштвеној пракси, наука првенствено афирмише кроз циљеве и исходе образовања образујући и васпитавајући генерације у духу одговорног и професионалног географског дјеловања на разним пољима друштвене стварности.

Образовни систем простора бивше СФР Југославије „дијели“ судбину географско-историјског развоја простора Балкана, односно нема континуитет успостављеног концепта. „Тако је посљедњих деценија мијењан приступ географском образовању, од концепта примијењене географије до 60-их година прошлог вијека, до концепта школске географије, који је био усмјерен на регионално-географску проблематику енциклопедијског карактера“ (Мандић, 2009, стр. 31), чиме су се разишле научна и школска географија. Неопходан је константан рад на унапређењу теоријско-методолошке основе и система школовања наставника, увођење општеобразовних и примијењених географских садржаја у средњошколско образовање, те развој „географске културе“, значајног сегмента општег васпитања и етике (Грчић, М. & Грчић, Љ., 2015). Географија је просторна наука, те је разумјевању њене суштине и задатка неопходна промјена перцепције просторности и њених карактеристика (Трифуновић, 2016). Постојећи наставни планови, као и приступ наставника географским садржајима, још увијек су фокусирани на дескрипцију и квантификацију. Национални географски простор изучава се као класична регионална географија, односно преглед географских садржаја

as the Republic of Srpska was founded. Under the conditions of transition, a low level of institutional organization, and individual interests opposed to geographical scientific logics, other participants were included in „planning“ national development and geography itself was suppressed from practice and educational system.

By its definition and essence, geography is a science of constant search for truth and progress; it is socially and morally responsible and free from politics and malpractice. Its task is to socially affirm positive and scientifically acceptable patterns of human behavior and to carry moral responsibility for scientific and social passivity. Apart from public actions in social practice, a science affirms its tasks through goals and outcomes of education as it educates generations in terms of responsible and professional geographical actions in all fields of social reality.

The educational system of former SFRY „shares“ the same fate of the geographical-historic development in the Balkans, i.e. there was no continuous concept. „Over the last few decades, an approach to geographical education has been altered. It ranged from the applicative geography concept, which was popular up until 1960s, to the concept of school geography, which focused on regional geographical issues in line with encyclopedic knowledge“ (Мандић, 2009, p. 31), after which scientific and educative geography departed from one another. It is pertinent to keep improving the theoretical-methodological basis and teacher education, introduce general and applicative geographical content in secondary schools, and develop „geographical culture“ which is a relevant part of general knowledge and ethics (Грчић, М. & Грчић, Љ., 2015). Geography is a science on space, so to understand its essence and tasks it is important to change perception of spatiality and its characteristics (Трифуновић, 2016). The existing curricula and the teachers are still focused on description and quantification. The national geographical space is being

простора, без дубље анализе и комплексног познавања развојних проблема и могућности Републике Српске те припреме младих генерација за живот и одговорно дјеловање. Дакле, по више аспеката научни приступ географској теорији и перцепцији научног задатка географије, како апликативне, тако и националне образовно-васпитне науке, није добио потребни простор у пракси образовног система Републике Српске. Помак у научном развоју географије у оквиру Републике Српске огледа се у институционализовању географске науке кроз отварање Студијског програма за географију и Студијског програма за просторно планирање, оснивање Географског друштва Републике Српске, више научно-стручних географских удружења (Центар за демографска истраживања, Центар за животну средину и уређење простора, Центар за климатска истраживања, Друштво просторних планера Републике Српске) и издавање научних часописа и других публикација.

Развој географске науке није значајно утицао на њено друштвено позиционирање унаточ учешћу у креирању развојних политика, изради просторних планова и развојних стратегија Републике Српске. Изостало је веће ангажовање географске науке и струке у друштвеној пракси, односно рјешавању актуелних проблема просторног развоја Републике Српске. Закључујемо да је географска теорија надрасла практичну примјену. Проведене реформе основног и средњошколског образовања минимизирале су географско образовање, свдећи га на општеобразовни карактер. Занемарена је апликативна улога и значај географске науке, те маргинализовани прокламовани циљеви географског образовања од стране Међународне географске уније и Организације Уједињених Нација. „Друштвена пракса и растуће тржишне потребе за географским знањима потврђују фундаменталност географске науке у рјешавању суштинских развојних проблема савременог свијета“ (Живковић, 2013, стр. 11), што није у корелацији са статусом географске науке у Републици Српској. Савремена друштвена

studied as classical regional geography, i.e. as an overview of geographical contents of the space without further analysis or recognition of development problems and opportunities of the Republic of Srpska in which way the young generations may not be prepared for life and responsible actions. Thus, a scientific approach to geographical theories and perception of scientific goals of geography as both national-educational and applicative science is not being paid enough attention in the educational system in the Republic of Srpska. A step forward in the scientific development of geography in the Republic of Srpska reflects in the institutional recognition of geography through founding Departments of Geography and Spatial Planning, Geographic Society of the Republic of Srpska, several scientific-professional associations (Center for Demographic Studies, Center for Environment and Spatial Planning, Center for Climate Studies, Republic of Srpska Association of Spatial Planners), and starting scientific journals.

The development of geography did not largely affect its social position despite the fact that it participated in creating development policies, spatial plans and development strategies of Republic of Srpska. There is no significant engagement of geographers in social practice, i.e. in solving existing problems of spatial development in the Republic of Srpska. We may infer that geographical theory has overgrown practical application. Recent reforms of the educational system in primary and secondary schools have minimized the geographical education and only made it a part of general education. The applicative role of geography has been neglected and the goals declared by the International Geographical Association and the United Nations have been marginalized. „Social practice and the growing market demands for geographical knowledge corroborate the fundamental nature of geography in solving essential development problems of the modern world“ (Живковић,

стварност указује на „изразито комплексни задатак географије у рјешавању актуелних проблема који проистичу из друштвене стварности“ (Живковић, 2013, стр. 11).

ЗАКЉУЧАК

Савремена друштвена стварност оптерећена је бројним развојним проблемима, како глобалним, тако локалним, који у основи имају географски карактер. Манифестују се кроз трансформацију просторних и социјалних структура и успостављање нове просторно-функционалне организације. Одсуство њиховог усмјеравања и координације има за посљедицу бројне показатеље нарушавања геосистема која угрожава укупни територијални капитал и покреће бројне проблеме националног, регионалног и локалног развоја. Непланирање развојних процеса и некоординација међу актерима у геопростору нарушава геопросторне структуре и слабе развојне могућности. Дакле, динамика и карактер развојних процеса угрожавају концепт одрживости, те нужно претпостављају адекватне развојне стратегије, мјере и инструменте усмјеравања развојних политика.

У наведеном контексту апострофира се улога географске науке, квалитет и заступљеност у систему образовања на свим нивоима, те дефинише садржај и структура географских знања неопходних друштву и појединцу у 21. вијеку и апострофира њихова имплементација у образовни систем. С обзиром на подударност карактера развојних процеса, предмета и задатака истраживања географске науке, неопходно је говорити, не само о географском образовању, већ и географском васпитању, из којег произлази и начин размишљања и дјеловања у геопростору. Будућност географске науке дефинисаће њена цјеловитост и апликативност, односно укљученост у рјешавање актуелних развојних проблема друштвене праксе.

2013, p. 11), which does not correlate with the status of geography in the Republic of Srpska. Modern social reality indicates an „extremely complex tasks of geography to solve current problems emerging from social reality“ (Живковић, 2013, p. 11).

CONCLUSION

Modern social reality is burdened by many global and local development issues, which are basically geography-related. These issues are manifested through the transformation of spatial and social structures and formation of a new spatial-functional organization. The absence of fresh coordination results in many impaired geosystems threatened by the territorial capital, which in turn sets off different problems for the national, regional and local development. It is the lack of process planning and the poor coordination among geospatial participants that impair geospatial structures and weaken development potentials. Therefore, the dynamics and nature of development processes jeopardize the sustainability concept and consequently demand adequate development strategies and measures as well as instruments of development policy management.

Hence, the role of geography is being emphasized as well as the quality and ratio of this science within the educational system at all levels. In addition, the content and structure of geographical knowledge crucial for both society and individuals in 21st century is being defined and the implementation of the knowledge within the educational system is being pointed out. As the nature of development processes is compatible with the subject and tasks of the geographical science, it is crucial not only to discuss geographical education but also the geographical schooling from which thinking and acting within the space emerges. The future of geographical science will be defined by its wholeness and application, i.e. its inclusion in offering solutions to the current development and social practice problems.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Atkinson, D., Jackson, D. & Washbourne, N. (2008). *Kulturna geografija/kritički rječnik ključnih pojmova*. Zagreb: Disput.
- Belkind, O. (2013). Leibniz and Newton on Space. *Foundations of Science*, 18(3), 467–497.
- Cotner, D. M. (2009). Livable Human Communities: A Sustainability Narrative. *Spatium*, 19, 1–7.
- Evropska unija (2011). *Teritorijalna agenda Evropske unije do 2020. godine, Stanje i perspektive Evropske unije* (Živanović, T., Prevod). Prevodi, knj. 8. Beograd: Inženjerska komora Srbije.
- Гњато, Р. (2007). Српске земље у савременим регионалним и глобалним процесима. У *Зборник радова научног скупа „Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима“* (7–11). Београд–Бања Лука: Географски факултет Универзитета у Београду и Природно-математички факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Гњато Р. & Гњато, О. (2008). Геодиверзитет Републике Српске у теорији одрживог развоја. У *Научни скупови, књ. XIII, Ресурси Републике Српске* (411–421). Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.
- Гњато, Р., Гајић, М., Вујадиновић, С. & Станојевић, М. (2011). Српска национална географија – теоријска утемељеност и могућа улога у рјешавању савремених геополитичких проблема у српским земљама. *Гласник/Herald*, 15, 23–52.
- Грчић, М. & Грчић, Љ. (2015). Проблеми и перспективе географског образовања у Србији. *Глобус*, 35, 165–174.
- Грчић, М. (2004). Теоријски, методолошки и дидактички проблеми развоја географије. *Гласник/Herald*, 9, 67–81.
- Грчић, М. (2010). Простор као филозофска и географска категорија. *Гласник/Herald*, 14, 1–19.
- Грчић, М. (2011). Културна географија – Аспект и дисциплина друштвене географије. *Гласник/Herald*, 15, 1–22.
- Harvej, D. (1994). Простор і моћ. *Економика*, 4–6, 72–80.
- Илић, Ј. (1975). Основне карактеристике економске географије као научно-наставне дисциплине. *Глобус*, 7, 3–55.
- International Geographical Union Commission on Geographical Education (IGU CGE) (2007). *Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development*. Lucerne: International Geographical Union Commission on Geographical Education.
- Johnston, R. J., Taylor, P. J. & Watts, M. J. (2002). *Geographies of Global Changes: Remapping the World* (Second Edition). Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, W. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Мандић, М. & Живковић, М. (2009). Значај и улога географије у планирању развоја руралних и урбаних подручја с освртом на Републику Српску. У *Зборник радова Међународног научног скупа „Друштвена улога и статус географије у Републици Српској и окружењу“* (155–166). Бања Лука: Географско друштво Републике Српске.
- Мандић, М. & Живковић, М. (2014). Problematic Areas of the Republic of Srpska of within the context of Demographic Changes. *Зборник матице Српске за друштвене науке*, 148(3/2014), 767–776.
- Мандић, М. (2009). Статус географије у систему средњошколског образовања Републике Српске и потреба њене афирмације као образовног и стручног предмета. У *Зборник радова Међународног научног скупа „Друштвена улога и статус географије у Републици Српској и окружењу“* (25–33). Бања Лука: Географско друштво Републике Српске.
- Међународна географска унија (1997). Међународна повеља за географско образовање – географија за један бољи свет (Грчић, М., Превод). *Глобус*, 22, 53–66.
- Pavić, R. (2012). Na temeljima geografije – I: prostor (u politici). *Geografski horizont*, 1/2012, 59–78.
- Трифунковић, М. (2016). Онтолошке и епистемолошке недоречености постструктуралистичке парадигме у географији. *Гласник/Herald*, 20, 25–39.
- Живковић, М. (2013). Двадесет година постојања и рада Географског друштва Републике Српске. У *Зборник обиљежавања 20. годишњице Географског друштва Републике Српске* (10–11). Бања Лука: Географско друштво Републике Српске.
- Живковић, М., Мандић, М. & Зекановић, И. (2015). Регионалногеографски аспект у контексту савремене просторно-функционалне организације и развоја. У *4. српски конгрес географа „Достигнућа, актуелности и изазови географске науке“* (317–320). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду и Српско географско друштво.